

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

וַיֵּרָאוּ אֹתוֹ מִרְחֹק וּבָטְרִם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַבְּלוּ אֹתוֹ
לְהִמִּיתוֹ: (לז, יח)

יש להבין מה ביקשה תורה ללמדנו בכך שגמרו בדעתם
להרגו עוד בטרם יקרב אליהם.

וצ"ל דאתי למימר שלא התנפלו עליו בחמת זעם להרגו
מחמת תאוות נקם, אלא דנוהו בשיקול הדעת עד
שהכריעו שהוא חייב מיתה כדין מורד במלכות יהודה.

ואף לשון הכתוב מוכיח כן במה שנאמר 'ויתנבלו אותו
להמיתו', ובכל מקום לשון 'המיתה' (בשונה מ'הריגה'
או 'רציחה'), בא להורות על הריגה על פי הצדק
והמשפט.

וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכֹל לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיֵּרָאוּ וַהֲנִה אֶרְחַת
יִשְׁמַעְאֵלִים בָּאָה מִגִּלְעָד וּגְמַלֵּיהֶם נִשְׂאִים נִכְאָת וצָרִי
וְלֹט הוֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרַיִם: (לז, כה)

מסדר הדברים משמע שאחר שראו את אורחת
הישמעאלים באה מגלעד היה הסיבה למה שנתעוררו
לחוס על יוסף, והדבר צריך ביאור.

ויתכן שסיבת הדבר היא מחמת מה שציננה לנו התורה
שהיו היו אותם הסוחרים מבני ישמעאל, אשר בו נאמר
'כי שמע אלוקים אל קול הנער באשר הוא שם', ועל כן
נשאו קל וחומר בעצמם - ומה ישמעאל שביקש הקב"ה
לדחותו לגמרי מביתו של אברהם - חס עליו והצילו,
יוסף - שאינם מבקשים אלא להורידו מבכורתו - לא כל
שכן שאין להם להרגו.

וַהֲנִה אֲנִיחֵנו מֵאֲלֵמִים אֲלֵמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וַהֲנִה קָמָה
אֲלֵמִי וְגַם נִצְבָּה וַהֲנִה תִּסְבְּינָה אֲלֵמֵיכֶם וּתְשַׁתְּחִיזוּ
לְאֵלֵמֵי: (לז, י)

על פי המבואר בקרא, החלום הראשון התקיים בעת
שבאו האחים אל יוסף לשבר אוכל, ועל כן ענינו בא
בעניין התבואה, והחלום השני התקיים כאשר לאחר מכן
ירדו יעקב ובניו אליו מצרימה.

ויש להבחין שבחלום הראשון לא האחים עצמם השתחוו
לו אלא רק אלומותיהם השתחוו לאלומותיו, כנגד מה
שבתחילה לא הכירו בו ובמלכותו, וכל מה שכיבדוהו
היה רק מחמת רצונם לקבל ממנו התבואה. אבל החלום
השני מסמל את האחים בעצמם, כנגד הפעם השנית
כאשר הכירו בו ובמלכותו, והשתחוו לו עצמו.

וַיֵּלְכוּ אַחֲיוֹ לְרַעוֹת אֶת צֹאן אֲבִיהֶם בְּשָׂכָם: (לז, יב)

רש"י הביא מדברי חז"ל: נקוד על 'את' שלא הלכו אלא
לרעות את עצמם. יש לדקדק - מניין להו שלא הלכו
'אלא' לרעות עצמם, ושמה הלכו לרעות גם את הצאן
וגם למטרת עצמם.

והנה כל עצמה של מילת 'את' לא אתא אלא לרבות,
ובמה שנכתב שהלכו לרעות 'את' הצאן, משמע לרבות
שהלכו גם לרעות את עצמם. אבל הנקודות של על גבי
המילה באו למעט את משמעותה. והרי לן שלא הלכו
כלל למטרת הצאן, אלא רק כדי לרעות את עצמם. וכמו
שבאמת מוכח מהמשך הדברים, שהרי נסעו ממקום
המרעה שהיה בשכם, ומכך מוכח שמטרת הליכתם לא
הייתה אלא לרעות את עצמם.

אֵינָנו גָּדוֹל בְּבֵית הַזֶּה מִפְּנֵי וְלֹא חָשָׁךְ מִפְּנֵי מְאוֹמָה
כִּי אִם אוֹתָךְ בְּאֶשֶׁר אֶתְּ אֵשֶׁתוֹ וְאִיךָ אֶעֱשֶׂה הָרַעָה
הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחֲטָאתִי לְאֱלֹהִים: (לט, ח-ט)

כאן יש תמיהה עצומה - מדוע פתח יוסף בכך שהוא
בגידה באדוניו ולא אמר לה תחילה - ואיך אעשה הרעה
הזאת וחטאתי לאלוקים. ועוד, שיש במשמעות הכתוב
כל מה שמאן להישמע לה הוא רק מחמת אדונו (וכן
פירש הרמב"ן), ותמוה, וכי לא חשוב בעיניו עצם
האיסור.

וצ"ל ע"פ מה שאמרו חז"ל שאף היא לשם שמים
נתכוונה, אחר שראתה שעתידה להעמיד ממנו בנים,
וכמו שבאמת התקיים לבסוף, שנשא יוסף את אסנת
ביתה וממנה נולדו לו מנשה ואפרים. ואם כן מה
שנתכוון לומר לה הוא שגם אם נאמר שבעצם המעשה
אין בו עבירה, מכל מקום אין המטרה מקדשת את
האמצעים ואינו רשאי לבגוד באדונו לשם כך.

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטָאוּ מִשְׁקָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם
וְהָאִפָּה לְאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם: (מ, א)

חז"ל מגלים לנו מה היה חטאם - "זה נמצא זכוב בפייולי
פוטירין (-גביע המלכות) שלו, וזה נמצא צרור בגלוסקין
שלו". ויש בדברים אלו תרתי לרכותא: א. שלא סתם
מרדו בו אלא חטאם היה תוך כדי עבודת מלאכתם
למלך. ב. שחטאם היה בשוגג ולא במזיד. וצריך להבין
כיצד למדו כן מהפסוקים.

והנה ממה שפתח הכתוב 'חטאו משקה מלך מצרים
והאפה' - מכאן אנו למדים שחטאם היה תוך כדי
פעולתם למלכם. אבל מיד לאחר מכן כבר נשתנה
תוארם: "וַיִּקְצֹף פְּרַעֲהֶל עַל שְׁנֵי סֶרִיסָיו עַל שֵׁר הַמִּשְׁקִים
וְעַל שֵׁר הָאוֹפִים" ומזה אנו למדים שמצד עצם המעשה
לא היה ראוי להיתבע מהם, כיוון שהיה בכלי דעת, ורק
מעמדם הרם כשרי המלך גרם להם שייתבעו אף על
השגגות.

לב לדעת - מעניין המועד

להודות ולהלל לשמך הגדול - ביאורים בסוגיית 'מאי חנוכה'

אמירת 'הנרות הללו' תקנה קדומה היא, ומקורה בחז"ל במסכת סופרים (כ, ד), וכפי הנראה נתקנה כחלק ממצוות הדלקת
נר חנוכה. ושם נאמר שמכרך להדליק נר חנוכה ואומר הנרות הללו וכו', ואז חוזר ומכרך שהחיינו ושעשה ניסים, ולכאור'
יש לשאול מפני מה אינו יכול להמתין עם אמירה זו עד שיכרך שאר הברכות.

והנה כל עצמה של אמירה זו טעונה ביאור רב, חדא שלא מצינו כן בשום אחד מהמצוות שכלק מגוף המצווה צריך לענות
ולומר טעמה (מלבד בפסח מצה ומרור דשם דרשו כן חז"ל מקראי). וביותר תמוה - מה שמוסיפים ואומרים - "וכל שמונת
הימים אלו הנרות הללו וקדש הן ואין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותם בלבד וכו'" - וכי לשנות הלכות חנוכה באנו
כאן. והפלא הגדול הוא שלא מצינו בקמאי שביארו דבר בעניין זה.

והתשובה פשוטה בתכלית - שהרי הרגילות בזמנם היה להשתמש בנרות כדי להאיר את הבית, ואם כן הרואה אדם מדליק
נר סתם, אומר שלהאיר ביתו הוא צריך, ואין כאן שום היכר שעושה כן לשם מצוות נר חנוכה, ובוודאי שאין כזה פרסומי
ניסא. ולכך צריך לעמוד ולייחד בפה ולהכריז שהנרות הללו מדליקם רק לשם מצוות חנוכה, ומוסיף ובודל מהם באמרו
'וכל שבעת הימים האלו הנרות הללו קודש הן' לומר ולהודיע שלא באו אלא לפרסם הנס.

ועל כן לדעת תנא דמסכת סופרים צריך להתנות זאת מיד עם ההדלקה עוד קודם שיכרך שאר ברכות (וכמו שמדוקדק
בלשון 'ומתנה ואומר'), שהרי בעצם ההדלקה אין להם עדיין שם של נרות חנוכה. ורק אחר שייחדם לכך, אז כבר יכול
לכרך עליהם שהחיינו ושעשה ניסים.

איתא בגמ' (שבת כ"א, ב): "והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא: פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דבית הלל - כנגד ימים היוצאין. וחד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל - דמעלין בקדש ואין מורידין".

יש להבין מהות המחלוקת אם כנגד פרי החג או דמעלין בקודש. וביותר, דלמ"ד דמחלו' הייתה אם מדליק כנגד ימים הנכנסים או כנגד ימים היוצאים, לכאן' הוא כדברי נביאות ומילתא בלא טעמא הוא.

והנה בפרי החג מביאים חז"ל את הסיבה לכך שהם מתמעטים והולכים: "למדך התורה דרך ארץ מן הקרבנות שאם ילך לאכסניא וקבלו חברו יום ראשון מקבלו יפה ומאכילו עופות, ב' מאכילו בשר, בשלישי מאכילו דגים, ברביעי מאכילו ירק כך פוחת והולך עד שמאכילו קטנית". ומשמעות הדבר שמטבע הדברים שכאשר בא אורח לכמה ימים ההתרגשות פוחתת והולכת מיום ליום, ועל כן גם ממעטים הסעודות שעורכים לכבודו, וכעין זה גם בחג הסוכות כיוון שנקבעו שבעה ימים זה אחר זה, גם קרבנותיהם מתמעטין והולכים.

ויש להבחין שבחג הפסח לא מצינו כן, אלא קרבנותיו שווים בכל הימים. והטעם הוא משום שחג הסוכות נקבע בתורה כ'שבעת ימים חג', דהיינו שבעה ימים של חג אשר כל יום ויום עומד לעצמו, וכמו שבאמת מצינו ברגל אחרון לעניין פז"ר קש"ב, ואילו חג הפסח מופיע כ'חג שבעת ימים' דהיינו חג אחד המתמשך על פני שבעה ימים, וכל ימיו הוה כימא אריכתא וכחג אחד, ועל כן השווה עליו הכתוב הקרבנות בכולו.

ובטעם הדבר מבארים משום שחג הפסח נקבע לרגל המאורע שהיה ביומו הראשון - יציאת מצרים, אשר לגדול השמחה בדבר גדול זה, נקבעו ימי החג והשמחה על פני שבעה ימים. אבל כחג הסוכות לא אירע דבר מיוחד בתאריך שבו נקבע, אלא קבעה לנו תורה שבעה ימים בשנה אשר בהם נשמח לפני ה' על ענני הכבוד שהיו לנו אז תמיד, ועל כן כל יום ויום הוא סיבה לכשעצמו.

ולפי האמור יובן דזה גופא שורש פלוגתייהו - אם היחס לנס פך השמן הוא כנס אחד שנמשך שמונה ימים - וכנגד זה ימי החנוכה נתקנו כחג אחד וכימא אריכתא, או שהנס נתחדש בכל יום ויום, ואם כן תיקנו לנו ח' ימים נפרדים שכל אחד מהן עומד לעצמו. לפי הצד דהוי ח' ימים נפרדים - אם כן צריך להיות פוחת והולך כמו בפרי החג, אבל א"נ שהוא ימא אריכתא - אהא אמרי' מעלין בקודש ואין מורידין, ואדרבא - ככל שעוברים הימים הולך ומתעצם משמעות הנס הגדול שהיה כאן.

וכזה יובן גם מה שאמרו בגמ' שם - כנגד ימים הנכנסים וכנגד ימים היוצאים דאי נימא דהוא כימא אריכתא וחג אחד הנמשך על ח' ימים, אם כן בכל יום היה הנס הלך וגדל, שדלק השמן יום נוסף מלבד מה שדלק אתמול, וכנגד זה יש לו להוסיף על מה שהדליק אתמול גם כנגד מה כהיום הזה. אבל אי נימא דיש כאן שמונה ימים נפרדים וכל אחד עומד לעצמו, אין משמעות למה שהיה אתמול, דמאי דהוה הוה, אלא מדליק כנגד הימים העתידיים לבוא, שזה מה שנותר לנו בחג זה.

והנה לכו"ע זה היה עיקר המחלו' בין ב"ש וב"ה, ורק מה שנחלקו הנך תרי אמוראי במערבא, הוא אם צורת הביטוי לכך צריכה להיות ביחס לאדם המדליק, או למעשה ההדלקה, ודו"ק.

העולה מסוגיין דתקנת נר חנוכה גדרה היא 'נר איש וביתו'. והעולה מכך שמי שאין לו בית אינו יכול לקיים מצווה זו (וביאררו הראשונים דעל כן תיקנו חכמים 'ברכת הרואה' כדי שיוכל גם הוא לקיים המצווה). וצריך להבין גדרה של התקנה, וכי מי שידליק במקום שרוב עם מצויים שם, מפני מה לא ייחשב לו לפרסומי ניסא.

וצ"ל דכיוון שכל מהותו של נס חנוכה הוא לא רק על הצלתינו ופדות נפשנו, אלא על הניצחון של תורת ישראל מידי היוונים שביקשו לעקרה. ועל כן גם כל גדר התקנה הוא לא סתם לעשות זכר לנס, אלא להודיע ולפרסם שהוא וביתו משתייכים לעניין הגדול הזה.

להערות והארות ולקבלת הגיליון ניתן לשלוח הודעה לכתובת: levleovin@gmail.com